

Ks. Jerzy Adamczyk

Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu

ORCID 0000-0003-1415-7378

Kompetencje legislacyjne konferencji episkopatu w sprawach małżeńskich w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Treść: Wstęp. 1. Władza ustawodawcza konferencji episkopatu. 2. Kompetencje ustawodawcze konferencji episkopatu w sprawach małżeńskich w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. 3. Obligatoryjne kompetencje ustawodawcze konferencji episkopatu w materii małżeńskiej w KPK. 4. Fakultatywne uprawnienia legislacyjne konferencji episkopatu w dziedzinie małżeństwa w Kodeksie z 1983 r. Wnioski

Wstęp

Ojcowie Soboru Watykańskiego II, dostrzegając wielką rolę konferencji biskupów w dziedzinie efektywnego apostołatu pisali: „w dzisiejszych szczególnie czasach biskupi częstokroć nie potrafią spełnić swych zadań odpowiednio i owocnie, jeżeli nie będą zacieśniać wciąż i zespałać swej zgodnej współpracy z innymi biskupami. A skoro konferencje biskupów – utworzone już wśród wielu narodów – wykazały się wspaniałymi dowodami wydajnego apostołatu, obecny święty Sobór uważa za wielce wskazane, by wszędzie w świecie biskupi tego samego narodu lub kraju grupowali się w jeden zespół, zbierając się w określonych terminach, ażeby przez światłą wymianę roztropnych

sądów i doświadczeń oraz skoordynowanie planów wytworzyć święte zespolenie sił dla wspólnego dobra Kościołów¹.

Praktyka zebrań biskupów, które zaczęto później określać technicznym terminem „konferencje biskupów” lub „konferencje biskupie”, zainicjowana na początku XIX wieku, mająca u swoich podstaw potrzebę wspólnych spotkań, została zapoczątkowana prywatną inicjatywą biskupów, którzy musieli szukać jakiejś nowej formy omówienia aktualnych spraw religijnych, gdy przestali się spotykać na synodach plenarnych². Choć wspomniane konferencje biskupie posiadały już pewną tradycję³, jednak z punktu widzenia prawnego stanowią one zupełnie nową formę kolegiального działania pasterzy Kościołów partykularnych⁴.

Wprawdzie pierwszy Kodeks, choć tylko jeden raz, w kan. 250 § 4, użył terminu technicznego: „konferencja” – „Episcoporum coetus seu conferentia”, to jednak nie zamieszczono w nim żadnych postanowień na temat struktury tej instytucji, ani też nie określono przysługujących jej uprawnień⁵.

¹ CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus* (28 octobris 1965), nr 38, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 673-701, tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 236-258, (odtąd: CD); por. C. DE DIEGO-LORA, *Competencias normativas de las conferencias episcopales: primer decreto general en España*, „Ius Canonicum” 24 (1984), nr 48, s. 528-529.

² Por. E. SZTAFFROWSKI, *Konferencja Biskupów a Stolica Apostolska przed Soborem Watykańskim II*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989), nr 3-4, s. 5, 8-9.

³ Powszechnie przyjmuje się, że po raz pierwszy na konferencję biskupów zebrał się hierarchowie belgijscy w dniu 16 listopada 1830 r. w Malines. Od 1832 r. spotykali się oni regularnie co roku. Zebranie biskupów belgijskich posłużyło jako przykład i zachęta dla innych episkopatów, zwłaszcza po ruchach wolnościowych, zwanych „Wiosną Ludów”, jakie przeszły przez Europę w roku 1848. J. DYDUCH, *Konferencja Biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, „Prawo Kanoniczne” 41 (1998), nr 3-4, s. 59-60.

⁴ Por. W. GÓRALSKI, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989), nr 1-2, s. 45.

⁵ Por. E. SZTAFFROWSKI, *Konferencja Biskupów a Stolica Apostolska*, s. 13

Dopiero Sobór Watykański II sformułował definicję konferencji biskupiej, określił jej strukturę i pozycję prawną jako instytucji o charakterze publicznym⁶. Aktualny KPK określił ostatecznie zarówno samą strukturę, jak i kompetencje konferencji biskupów. Wśród tych ostatnich zasadnicze miejsce zajmują uprawnienia o charakterze ustawodawczym, co proklamuje ogólnie kan. 455. Konkretnie sprawy, których regulację prawodawca pozostawia konferencji episkopatu, zostały wyszczególnione w różnych miejscach Kodeksu⁷.

Sprawy związane z małżeństwem i rodziną, zaliczane do najcenniejszych dóbr ludzkości, należą niewątpliwie do pierwszoplanowych w życiu i działalności Kościoła. Toteż nic dziwnego, że w nowym Kodeksie ustawodawca kościelny i w tej tak ważnej dziedzinie udziela szczegółowych uprawnień również konferencjom episkopatu, które winny doprecyzować w swoim ustawodawstwie normy kodeksowe, które dają im takie uprawnienia.

Powstaje zatem kwestia: skoro Kodeks nakazuje, czy upoważnia konferencje biskupów do wydania norm uzupełniających w sprawach małżeństwa, to trzeba zapytać, jak przedstawia się kwestia władzy ustawodawczej konferencji episkopatu, które dyspozycje kodeksowe dają konferencjom biskupów możliwość wydania norm komplementarnych w sprawach małżeńskich, jak należy interpretować wspomniane przepisy kodeksowe. Zasygnalizowanym problemom zostanie poświęcony niniejszy artykuł⁸.

1. Władza ustawodawcza konferencji episkopatu

Kodeks prawa kanonicznego ogłoszony przez Jana Pawła II ma, wśród tak wielu cech charakterystycznych i tę, że wskazuje na szeroką

⁶ CD, nr 38; por. L. MARTÍNEZ SISTACH, *La actividad jurídica de la conferencia episcopal*, „Ius Canonicum” 32 (1992), nr 63, s. 83.

⁷ Por. W. GÓRALSKI, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu*, s. 45-46.

⁸ W niniejszym artykule omawiane będą wyłącznie kompetencje legislacyjne konferencji episkopatu w sprawach małżeńskich udzielone przez KPK z 1983 r. w kanonach zamieszczonych w księdze IV, tytule VII Małżeństwo. Nie będą natomiast poruszane kwestie procesów małżeńskich.

przestrzeń dla prawa partykularnego. Sobór Watykański II podkreślił rolę Kościołów partykularnych w budowaniu jedynego Kościoła Chrystusowego. Logiczne jest, że ten nacisk na wymiar partykularny jest odpowiednio odzwierciedlony w obszarze prawa⁹. Stąd wspomniany Kodeks przyznaje określone kompetencje ustawodawcze konferencjom biskupim. Nie wszystkie te uprawnienia są całkowicie nowe. Wiele z nich bierze swój początek w dokumentach II Soboru Watykańskiego, inne zostały im przyznane w długim szeregu dokumentów prawodawstwa posoborowego. Są wreszcie takie, które w Kodeksie po raz pierwszy zostały zawarte. Wszystkie te uprawnienia zostały zebrane w KPK, choć są one umieszczone przez prawodawcę w różnych miejscach tego zbioru¹⁰.

Ustalenia dekretu soborowego *Christus Dominus*, wyrażające wolę ogromnej większości uczestników Vaticanu II, określające uprawnienia ustawodawcze konferencji biskupów, znalazły się w kan. 455 § 1-2. Przyznaje się konferencjom episkopatu władzę prawodawczą, lecz jedynie w granicach ściśle określonych¹¹. Należy sądzić, że ograniczenie władzy legislacyjnej, o której mowa w kan. 455 § 1, dotyczące spraw, które są przedmiotem dekretów generalnych konferencji, jest

⁹ J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, „Ius Canonicum” 32 (1992), nr 63, s. 173-174.

¹⁰ Por. S. KĄDZIOLKA, *Realizacja kompetencji zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego (1983) przez Konferencję Episkopatu Polski*, Kraków 1997, s. 15; por. J. DYDUCH, *Konferencja Biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, s. 72.

¹¹ Por. W. GÓRALSKI, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu*, s. 46. L. Martínez Sistach przypomina, że uprawnienia ustawodawcze konferencji biskupów z kan. 455 § 1-2 odtwarzają treść CD, nr 38, 4, gdzie ustanawia się również zakres uprawnień legislacyjnych konferencji episkopatu. Łatwo zauważyć, że jest to dość wąski zakres, stąd nie zależy od woli każdej konferencji episkopatu wydawanie dekretów generalnych w jakiegokolwiek sprawie, ale tylko w tych kwestiach, które określa prawo powszechne lub Stolica Apostolska. Przepis ten wskazuje na istotną różnicę między konferencjami episkopatu a synodami partykularnymi, ponieważ te ostatnie mogą stanowić prawo dla całego terytorium we wszystkich sprawach nie zastrzeżonych dla władzy wyższej. Świadczy to, że charakter i kanoniczny cel konferencji episkopatu nie jest przede wszystkim ustawodawczy. *La actividad jurídica de la conferencia episcopal*, s. 176.

gwarancją wyraźnie przemyślaną przez ustawodawcę, zabezpieczającą należytą autonomię Kościołów partykularnych i odpowiadającą im władzę którą biskupi diecezjalni posiadają z ustanowienia Bożego, w celu uniknięcia niepotrzebnej i szkodliwej centralizacji ze strony konferencji episkopatu¹².

Dekret *Christus Dominus*, nadając konferencjom biskupim status kanoniczny, przyznał im także władzę ustawodawczą¹³. Jej źródłem nie jest suma uprawnień przynależnych poszczególnym biskupom diecezjalnym, lecz pochodzi z nadania jej przez najwyższą władzę w Kościele. Jest ona szczególnym rodzajem władzy przewyższającej władzę pojedynczych biskupów¹⁴.

Dekret *Christus Dominus*, a następnie Kodeks, nie przyznaje konferencjom biskupim bezpośredniej inicjatywy ustawodawczej. Całokształt tych uprawnień ustawodawczych określa KPK w kan. 455¹⁵. Konferencja biskupia może wydawać akty ustawodawcze jedynie w sprawach, w których: 1. zezwala jej na to prawo powszechne, albo 2. określa to specjalne polecenie Stolicy Apostolskiej, wydane przez nią z jej własnej inicjatywy lub na prośbę samej konferencji¹⁶. W obydwu sytuacjach inicjatywa ustawodawcza konferencji zależy od najwyższej władzy w Kościele, która dwoma drogami przyznaje wyraźnie to uprawnienie: czy to przez samo prawo, czy przez upoważnienie przyznane przez Papieża dykasterii Stolicy Apostolskiej. W pierwszym przypadku w całym Kodeksie oraz w innych dokumentach rozsiane są przepisy ukazujące szereg spraw będących przedmiotem władzy ustawodawczej konferencji. Najwyższy prawodawca daje tu uprawnienia w dwojaki sposób. Pierwszy nakazuje podjęcie

¹² L. MARTÍNEZ SISTACH, *La actividad jurídica de la conferencia episcopal*, s. 91.

¹³ CD, nr 38, 4.

¹⁴ Por. J. DYDUCH, *Konferencja Biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, s. 70; por. C. De Diego-Lora, *La potestad de régimen de las conferencias episcopales en el Codex de 1983, „Ius Ecclesiae”* 1 (1989), nr 1, s. 699.

¹⁵ Por. V. GÓMEZ-IGLESIAS CASAL, *Los decretos generales de las Conferencias episcopales, „Ius Canonicum”* 26 (1986), s. 275-276.

¹⁶ Kan. 455 § 1; por. IOANNES PAULUS PP. II, *Litterae apostolicae motu proprio datae Apostolos suos* (21 maii 1998), nr 20, „Acta Apostolicae Sedis” 90 (1998), s. 641-658.

odpowiednich aktów ustawodawczych, np. wydanie norm w sprawie stroju kościelnego duchownych¹⁷; druga daje możliwość podjęcia działalności prawodawczej, np. określenie wieku do przyjęcia sakramentu bierzmowania¹⁸. Stąd w Kodeksie znajduje się szereg kanonów, które zobowiązują konferencje biskupie do uchwalenia ustawy, jak również szeregów kanonów, które zezwalają im na działalność ustawodawczą¹⁹. W drugim przypadku przedmiot ustawodawczej działalności konferencyjnej wyraźnie określa polecenie Stolicy Apostolskiej. Może ono pochodzić zarówno z inicjatywy Stolicy Apostolskiej, jak i z inicjatywy konferencji. Trudno tu jednak mówić o jej inicjatywie ustawodawczej, gdyż konferencja tylko wnioskuje, a wniosek musi otrzymać aprobatę Stolicy Apostolskiej²⁰.

Władza ustawodawcza konferencji biskupiej zrealizowana na podstawie przepisów prawa powszechnego jest władzą zwyczajną i własną kolegialną, wykonywaną w łączności z papieżem i przez niego uznaną, zaś władza realizowana na podstawie zlecenia Stolicy Apostolskiej uważana jest za delegowaną²¹. Władza legislacyjna

¹⁷ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan. 284, (odtąd: KPK).

¹⁸ Kan. 891.

¹⁹ Pełną listę kanonów uprawniających konferencję biskupią do wydania norm uzupełniających zawiera: A. CASAROLI, (Secrétairerie d’Etat), *Ai presidenti delle Conferenze Episcopali*, „Communications” 15 (1983), nr 2, s. 135-139, (dalej: A. CASAROLI, *Ai presidenti*); por. CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), nr 30, Città del Vaticano 2004, tekst polski: KONGREGACJA BISKUPÓW, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005, (odtąd: AS); por. J. DYDUCH, *Konferencja Biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, s. 70-71; zob. J. HERRANZ, *Giustizia e pastorality nella missione della Chiesa*, Milano 2011, s. 225.

²⁰ J. DYDUCH, *Konferencja Biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, s. 71.

²¹ Konferencje episkopatu w aspekcie ustawodawczym „działają kolegialnie (kan. 119, kan. 131) z władzą zwyczajną”, ale ta władza ma być wykonywana wyłącznie w sprawach (w zakresie), w których zostały im powierzone kompetencje, albo na mocy prawa powszechnego, albo na mocy specjalnego mandatu Stolicy Apostolskiej. Poza tym zakresem, konferencja episkopatu nie ma żadnych kompetencji i może

konferencji biskupów tak została zaprojektowana przez najwyższego ustawodawcę kościelnego, by nie naruszała istotnie władzy rządzenia biskupów diecezjalnych. Władza ustawodawcza przysługuje tylko zebraniu plenarnemu konferencji i jest wyrażona w wydanych przez nią dekretach ogólnych²². Wolor ustawodawczy (do ważności dekretu ogólnego) przysługuje postanowieniu, które otrzymało poparcie przynajmniej $\frac{2}{3}$ głosów biskupów, należących do danej konferencji z głosem decydującym. Moc obowiązującą otrzymuje z chwilą prawnej promulgacji, a sposób promulgacji i czas wejścia w życie określa sama konferencja²³. Przed promulgowaniem dekretu ogólnego konferencji biskupiej, który zawiera postanowienie o charakterze ustawodawczym, winna ona przedstawić go Stolicy Apostolskiej do tzw. „przejrzenia” – *recognitio*²⁴. To przejrzenie zwane niekiedy roz-

działać w sposób prawnie wiążący jedynie przy całkowitej jednogłośliwości swoich członków. Z tego powodu treść aktów legislacyjnych i granice działania konferencji są wskazywane nie przez samych biskupów – branych razem czy osobno – lecz przez najwyższą władzę Kościoła. C. DE DIEGO-LORA, *Competencias normativas de las conferencias episcopales*, s. 539-540.

²² Uchwała konferencji biskupów ma moc ustawy jedynie w przypadkach przewidzianych przez prawo powszechne lub szczególne zarządzenie Stolicy Apostolskiej. Papieską Komisję Interpretacyjną zapytano: czy przez dekrety ogólne (*decreta generalia*), o których jest mowa w kan. 455 § 1, należy rozumieć także ogólne dekrety wykonawcze, wzmiankowane w kanonach 31-33? Odpowiedź z dnia 5 lipca 1985 r. brzmiała: *affirmative*. „Acta Apostolicae Sedis” 77 (1985), s. 771; por T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 217; zob. V. GÓMEZ-IGLESIAS CASAL, *Los decretos generales de las Conferencias episcopales*, s. 271-285; zob. F. URRUTIA, *Responsa Pontificiae” Commissionis Codici Iuris Canonici authentice interpretando* (5.7.1985), „Periodica de re morali canonica liturgica” 74 (1985), s. 609-616.

²³ Por. kan. 455 § 2-3. Gdy chodzi o akty normatywne konferencji episkopatu, to konferencja nie działa prawnie według kryteriów jednogłośliwości, ponieważ związek każdego biskupa z tymi aktami nie wynika ze zgody każdego z nich, ale z samego aktu kolegialnego, który wymaga jedynie dwóch trzecich głosów wszystkich biskupów, którzy tworzą konferencję episkopatu i mają głos decydujący. C. DE DIEGO-LORA, *La potestad de régimen de las conferencias episcopales en el Codex de 1983*, s. 699; por. TENZE, *Competencias normativas de las conferencias episcopales*, s. 547.

²⁴ Kan. 455 § 2.

poznaniem polega na badaniu, czy normy prawne ustalone przez konferencję są zgodne z prawem powszechnym i dobrem Kościoła. Badanie przeprowadzają Kongregacja Biskupów, lub Ewangelizacji Narodów, które – po sprawdzeniu – wyraża aprobatę ewentualnie jej odmawia, albo żąda przeprowadzenia korekty²⁵. Trzeba zauważyć, że *recognitio* Kongregacji Biskupów czy Ewangelizacji Narodów²⁶ nie jest tylko zwykłym „przejrzeniem” materiałów z zebrań plenarnych jak i wszystkich konferencji biskupów, lecz jest to akt szczególnej kontroli Stolicy Apostolskiej wobec dekretów ogólnych, sprawowanej z punktu widzenia ich zgodności z wymogami prawa powszechnego oraz w aspekcie ich poprawności terminologicznej i koncepcyjnej. Stolica Apostolska nie poprzestaje tylko na przejrzaniu tych dekretów, jak i innych materiałów z posiedzenia konferencji biskupów, lecz w przypadku zauważenia nieprawidłowości podejmuje interwencje, tzn. zwraca je konferencji w celu wprowadzenia odpowiednich zmian²⁷. Wydaje się, po przeanalizowaniu natury władzy kościelnej

²⁵ J. DYDUCH, *Konferencja Biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, s. 71-72. Kan. 455 § 1-3 określa jednoznacznie warunki do wydawania przez konferencję biskupów dekretów ogólnych z mocą obowiązującego prawa. Do uzyskania przez uchwały konferencji episkopatu takiej mocy jest potrzebne spełnienie kilku warunków. Pierwszy z nich dotyczy przedmiotowego zakresu tematyki uchwał konferencji. Mogą to być zagadnienia wskazane przez prawo powszechne, przez Stolicę Apostolską lub zasugerowane przez samą konferencję biskupów i zaaprobowane przez Stolicę Świętą. Drugi warunek odnosi się do głosowania w ramach konferencji episkopatu. Uchwały przez nią podejmowane muszą być przyjęte większością ⅔ głosów. Ostatni, trzeci warunek, to zatwierdzenie podjętych uchwał przez Stolicę Apostolską. Dopiero spełnienie tych wszystkich wymogów sprawia, że uchwały konferencji biskupich uzyskują moc obowiązującego prawa. K. WARCHAŁOWSKI, *Prawne podstawy mocy obowiązującej zarządzeń konferencji episkopatu w kościele diecezjalnym*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 5 (1999), nr 1, s. 182.

²⁶ IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio Apostolica Pastor Bonus*, (28 lipca 1988), art. 82 i 89, „Acta Apostolicae Sedis” 80 (1988), s. 841-912. Aktualnie 99 konferencji biskupów jest podległych prawodawstwu KPK łacińskiego, z czego 48 zależy od Kongregacji Biskupów i 51 od Kongregacji Ewangelizacji Narodów. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 175.

²⁷ Por. J. KRUKOWSKI, *Komentarz do kan. 455*, w: J. KRUKOWSKI (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. t. 2. Ks. II (1). Lud Boży*, Poznań 2005, s. 328; por.

oraz natury teologicznej i prawnej Konferencji Biskupiej, że moc prawa uchwał pochodzi od niej samej, a najwyższa władza w Kościele przez swoje *recognitio* wykonuje tylko funkcję kontrolną²⁸.

Trzeba dodać, że w całym prawie kodeksowym, wśród kilkudziesięciu norm, przyznających konferencjom biskupim określone uprawnienia ustawodawcze, istnieją zaledwie trzy, w których prawodawca żąda aprobaty apostolskiej wobec decyzji podjętych przez te zespoły. Wzmiankowane kanony to: kan. 242 (dotyczy programu kształcenia kapłańskiego), kan. 1246 § 2 (przyznanie konferencjom episkopatu możliwości w zakresie przeniesienia na niedzielę lub zniesienia niektórych nakazanych dni świątecznych) oraz kan. 1272 (regulujący sprawę systemu beneficjalnego i związanego z nim uposażenia)²⁹.

Wspomniana aprobata ma duże znaczenie, gdyż tylko te zarządzenia konferencji episkopatu obligują biskupa diecezjalnego do wiernego posłuszeństwa i wprowadzenia w życie zawartych tam postanowień, które zyskały aprobatę Stolicy Apostolskiej³⁰.

Należy przypomnieć, że adresatami dekretów generalnych (ustawodawczych i wykonawczych³¹) konferencji episkopatu jest w zasadzie ogół wiernych, którzy tworzą różne wspólnoty należące do poszczególnych części Ludu Bożego stanowiące każdy z Kościołów

J. HERRANZ, *Giustizia e pastorality nella missione della Chiesa*, s. 225-226. *Recognitio* jest zwykle udzielane na mocy dekretu odpowiedniej kongregacji, chociaż czasami bywa przekazywane w formie zwykłego listu. Poglądzenie problematyki związanej z *recognitio* zob. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 180-182.

²⁸ J. DYDUCH, *Konferencja Biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, s. 72; por. C. DE DIEGO-LORA, *La potestad de régimen de las conferencias episcopales en el Codex de 1983*, s. 704. Jeśli chodzi o prawne znaczenie *recognitio*, należy je uznać za akt władzy zwierzchniej, na mocy którego promulgacja ustawy lub dekretu ustawodawczego niższej instancji jest autorytatywnie dopuszczalna (jest autoryzowana). J. HERRANZ, *Giustizia e pastorality nella missione della Chiesa*, s. 226-227.

²⁹ Por. K. WARCHAŁOWSKI, *Prawne podstawy mocy obowiązującej zarządzeń konferencji episkopatu w kościele diecezjalnym*, s. 182-183.

³⁰ Tamże, s. 182; por. CD, nr 38, 4, AS, nr 31.

³¹ Dekrety wykonawcze ogólnie posiadają niższy status w hierarchii normatywnej niż dekrety ogólne; por. kan. 32.

partykularnych, których biskupi należą do określonej konferencji episkopatu³².

2. Kompetencje ustawodawcze konferencji episkopatu w sprawach małżeńskich w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. na bardzo wielu miejscach wymienia różnego rodzaju kompetencje konferencji biskupich. Nie jest rzeczą prostą uporządkować te rozliczne uprawnienia według jakiegoś nie budzącego żadnej wątpliwości klucza. Najogólniej można te uprawnienia podzielić na: prawodawcze, koordynacyjne i pozostałe³³. Gdy idzie o kompetencje legislacyjne (materialne) konferencji, to zgodnie z tenorem kan. 455 § 1, prawo powszechne wskazuje określone dziedziny, w których konferencja episkopatu jest kompetentna w podejmowaniu działań ustawodawczych. Trzeba powiedzieć, iż już posoborowe prawodawstwo kościelne uwzględniło tutaj szereg kwestii, których regulacją prawną miały zająć się poszczególne konferencje biskupie. Sprawy te odnosiły się zarówno do liturgii, jak i do prawa kanonicznego. Wiele z tych ustaleń znalazło się w KPK Jana Pawła II³⁴.

Wśród spraw, do regulacji których prawo kodeksowe upoważniło konferencję episkopatu można wyodrębnić najpierw te, które stanowią przedmiot obligatoryjnego działania ustawodawczego wymienionej instytucji. Należy jednak stwierdzić, że z samych sformułowań wielu kanonów kodeksowych wspominających o ustaleniu odnośnych norm prawnych przez konferencję episkopatu nie wynika jednoznacznie, że tego rodzaju normy konferencja jest obowiązana wydać, czy tylko

³² C. DE DIEGO-LORA, *La potestad de régimen de las conferencias episcopales en el Codex de 1983*, s. 698; por. TENŽE, *Competencias normativas de las conferencias episcopales*, s. 546.

³³ S. KĄDZIOŁKA, *Realizacja kompetencji zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego (1983) przez Konferencję Episkopatu Polski*, s. 24

³⁴ W. GÓRALSKI, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu*, s. 51.

może je promulgować³⁵. Być może ten właśnie взгляд zadecydował, iż Sekretarz Stanu kard. A. Casaroli, w dniu 8 XI 1983 r., a więc gdy upływał okres *vacatio legis* nowego Kodeksu, skierował specjalne pismo do przewodniczących konferencji episkopatu, w którym zwrócił się – w imieniu papieża – o szybkie wypracowanie przez wspomniane konferencje norm prawnych, przynajmniej doraźnych, dołączając odrębne wykazy spraw, w których konferencje biskupie obowiązane są, bądź tylko mogą wydać owe normy, stosownie do ustaleń KPK³⁶.

W oparciu o uważną lekturę kanonów KPK Jana Pawła II oraz dwie listy dołączone przez Sekretarza Stanu do wspomnianego wyżej pisma³⁷ można przedstawić sprawy małżeńskie przekazane konferencjom biskupim, co do których obowiązane są one podjąć działania ustawodawcze, lub takie działania mogą podjąć, a których rezultatem byłyby normy prawa partykularnego (dekrety ogólne).

Co się tyczy kompetencji obligatoryjnych konferencji biskupich w sprawach małżeńskich, to regulują to następujące przepisy kodeksowe: wydanie norm w sprawie zaręczyn poprzedzających zawarcie małżeństwa (kan. 1062 § 1); wydanie norm dotyczących egzaminu narzeczonych, zapowiedzi przedmałżeńskich oraz innych odpowiednich środków do przeprowadzenia badań przed zawarciem małżeństwa (kan. 1067); określenie sposobu składania tzw. rękojmi wymaganych od strony katolickiej przy zawieraniu małżeństw mieszanych, jak również sposobu ich stwierdzenia w zakresie zewnętrznym i powiadomienia o tym strony niekatolickiej (kan. 1126)³⁸.

Natomiast kompetencje fakultatywne odnośnie do spraw małżeńskich ujmują następujące normy kodeksowe: ustalenie wyższego wieku do godziwego zawarcia małżeństwa (kan. 1083 § 2); wydanie

³⁵ Por. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 176. W. GÓRALSKI, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu*, s. 51-52.

³⁶ Tamże, s. 51-52. A. CASAROLI, *Ai presidenti*; por. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 176-177.

³⁷ Według dwóch list dołączonych do pisma A. Casarollego konferencja episkopatu musi ustanowić prawo partykularne w 21 przypadkach, lub może ustanowić prawo partykularne w 22 przypadkach.

³⁸ A. CASAROLI, *Ai presidenti*, s. 139.

własnego obrzędu zawarcia małżeństwa (kan. 1120); określenie sposobu dokonywania zapisu małżeństwa w księdze zaślubionych (kan. 1121 § 1)³⁹; wydanie norm w sprawie udzielania dyspensy od formy zawarcia małżeństwa (kan. 1127 § 2)⁴⁰.

3. Obligatoryjne kompetencje ustawodawcze konferencji episkopatu w materii małżeńskiej w KPK

Pierwszą w kolejności normą w obszarze kompetencji obligatoryjnych konferencji biskupich w sprawach małżeńskich jest obowiązek wydania norm w sprawie zaręczyn poprzedzających zawarcie małżeństwa, którą reguluje kan. 1062 § 1, który brzmi: „Przyrzeczenie małżeństwa, bądź jednostronne, bądź dwustronne, nazywane zaręczynami, jest regulowane prawem partykularnym, ustanowionym przez Konferencję Episkopatu z uwzględnieniem zwyczajów oraz prawa świeckiego, gdy takie zostało wydane”.

Od bardzo dawna przyrzeczenie małżeństwa lub zaręczyny były koniecznym wstępem do małżeństwa, przynajmniej dla wyższych warstw społecznych. Była to instytucja obarczona konsekwencjami społecznymi i prawnymi. Tak więc, zaręczyny były historycznie regulowane przez prawa określające wymagania dotyczące ich ważności i legalności, formy, w jakiej ma być złożona obietnica małżeństwa, posagu, skutków zaręczyn oraz wymagań dotyczących ich ważnego i zgodnego z prawem rozwiązania. W większości zachodnich społeczeństw zaręczyny straciły jednak większość swojego społecznego i prawnego znaczenia. Obecnie zaręczyny są mniej lub bardziej formalną, ale niemożliwą do wyegzekwowania obietnicą zawarcia małżeństwa w przyszłości. W związku ze spadkiem znaczenia zaręczyn

³⁹ List A. Casaroli, *Ai presidenti* jest niekonsekwentny. Na przykład zawiera kan. 895, zgodnie z którym konferencja episkopatu może określić, gdzie winna być przechowywana księga bierzmowanych, podczas gdy kan. 1121 § 1, który przepisuje konferencji episkopatu określenie wszystkiego, co dotyczy rejestracji małżeństwa nie został włączony do listy zobowiązującej konferencję do regulacji partykularnej; por. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 177.

⁴⁰ A. CASAROLI, *Ai presidenti*, s. 137.

w wielu miejscach, zrewidowany Kodeks nie próbował uregulować ich w prawie powszechnym⁴¹.

Zadanie regulowania zaręczyn prawodawca powszechny pozostawia prawo partykularnemu, które ma być uchwalone przez konferencje biskupie dla ich własnych terytoriów. Ewentualnymi przedmiotami legislacji partykularnej mogą być: obrzęd liturgiczny zaręczyn, forma, w jakiej mają być składane obietnice, świadkowie obietnic oraz rola rodziców, jeśli oni są, w zawarciu zaręczyn. Zwłaszcza w społeczeństwach, w których zaręczyny pozostają ważną instytucją społeczną, prawo partykularne regulujące zaręczyny powinno uwzględnić lokalne zwyczaje i odpowiednie przepisy prawa cywilnego⁴².

Kolejną kompetencją obligatoryjną konferencji biskupich w sprawach małżeńskich jest obowiązek wydania przepisów dotyczących egzaminu narzeczonych, zapowiedzi przedmałżeńskich oraz innych odpowiednich środków do przeprowadzenia badań przed zawarciem małżeństwa, którą reguluje kan. 1067 § 1, który brzmi: „Konferencja episkopatu powinna wydać normy dotyczące egzaminu narzeczonych, zapowiedzi przedmałżeńskich oraz innych odpowiednich środków do przeprowadzenia badań przed zawarciem małżeństwa, aby proboszcz pilnie ich przestrzegając mógł przystąpić do asystowania przy małżeństwie”.

Ponieważ przygotowanie do małżeństwa jest kwestią, w której pożądane jest zachowanie pewnej jednolitości w każdym regionie, Kodeks upoważnia każdą konferencję biskupów do ustanowienia norm, które ustalają wolność stron do zawarcia małżeństwa oraz wszystkie inne warunki wstępne do zawarcia tego sakramentu. Konferencja może jednak pozostawić pewien stopień swobody biskupowi diecezjalnemu. Przestrzegając obowiązujących norm w przygotowaniu do

⁴¹ Por. J. BEAL, *Commentary on canon 1062*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, edited by J. Beal, New York 2000, s. 1259; por. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 215.

⁴² J. BEAL, *Commentary on canon 1062*, s. 1259; zob. M. OLMOS, *El derecho particular posterior al CIC de 1983 en España*, „*Ius Canonicum*” 49 (2009), nr 98, s. 431.

celebracji małżeństwa, proboszcz może przystąpić do asystowania przy zawieraniu małżeństwa⁴³.

Kan. 1067 jest uszczegółowieniem normy ogólnej zawartej w kan. 1066, gdzie prawodawca zleca konferencji biskupów, która została zobowiązana do wydania – dla swojego regionu – szczegółowych przepisów dotyczących: a) kanonicznego badania narzeczonych przed ślubem; b) zapowiedzi przedślubnych; c) innych środków służących do przeprowadzania dochodzenia przedślubnego⁴⁴. Kan. 1067 polecając konferencji episkopatu uregulowanie procedury egzaminu przedślubnego, jak i dochodzenia kanonicznego wobec nupturientów i zapowiedzi, ma na celu zapewnienie ważności i legalności (godziwości) małżeństwa⁴⁵.

Kan. 1126 KPK regulujący określenie przez konferencje biskupów sposobu składania tzw. rękojmi wymaganych od strony katolickiej przy zawieraniu małżeństw mieszanych, jak również sposobu ich stwierdzenia w zakresie zewnętrznym i powiadomienia o tym strony niekatolickiej, to ostatnia obligatoryjna kodeksowa norma kompetencyjna w sprawach małżeńskich. Kanon ten brzmi: „Konferencja Episkopatu powinna zarówno określić sposób składania tych oświadczeń i przyrzeczeń, które są zawsze wymagane, jak i ustalić, w jaki

⁴³ Por. J. BEAL, *Commentary on canon 1062*, s. 1265; por. M. OLMOS, *Sentido del expediente matrimonial canónico en la sociedad de hoy*, „Revista Española de Derecho Canónico” 64 (2007), s. 567. Proboszcz od momentu przyjęcia narzeczonych, poprzez przygotowanie i sporządzenie dokumentów, następnie poprzez celebrację małżeństwa i wreszcie jego zapisanie, ma ważną misję w stosunku do małżeństwa. Ta misja wymaga pełnej harmonizacji pomiędzy troską duszpasterską i prawną, jak wskazano w kanonach 1063-1066. *Derecho Canónico en tiempos de cambio. Actas de las XXX Jornadas de Actualidad Canónica*, Madrid 2011, s. 168.

⁴⁴ W. GÓRALSKI, *Komentarz do kan. 1067*, w: J. KRUKOWSKI (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. III. 2. Ks. IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, Poznań 2011, s. 258-259.

⁴⁵ Por. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 215-216.

sposób ma to być stwierdzone w zakresie zewnętrznym oraz jak ma być o tym powiadomiona strona niekatolicka”⁴⁶.

Podobnie jak *Matrimonia mixta*, zrewidowany Kodeks pozostawia konferencjom episkopatu zadanie wydania konkretnych norm dostosowanych do miejscowych warunków ich terytorium, dotyczących sposobu składania deklaracji i obietnic przez katolików, sposobu potwierdzania tej deklaracji i obietnicy na forum zewnętrznym oraz sposobu informowania strony niekatolickiej. Jak wszystkie dekry konferencji, normy o małżeństwach mieszanych mają moc prawną dopiero po otrzymaniu *recognitio* Stolicy Apostolskiej i odpowiednim ogłoszeniu⁴⁷. Jednakże, w przypadku braku wyraźnego postanowienia w omawianej sprawie ze strony konferencji episkopatu, to do osoby, która musi udzielić licencji na zawarcie małżeństwa mieszanego, czyli do ordynariusza miejsca, należy ustalenie dekretem lub do każdego przypadku z osobna warunków, sposobów i form postępowania w celu wypełnienia tych zobowiązań przez stronę katolicką⁴⁸.

4. Fakultatywne uprawnienia legislacyjne konferencji episkopatu w dziedzinie małżeństwa w Kodeksie z 1983 r.

Prawodawca kodeksowy w kilku kanonach upoważnia konferencje biskupów (normy fakultatywne) do wydania norm komplementarnych do określonych kanonów. Pierwszą w kolejności normą w zakresie uprawnień fakultatywnych konferencji episkopatu w sprawach małżeńskich jest możliwość ustalenia wyższego wieku do godziwego zawarcia małżeństwa. Kwestię tą formalizuje kan. 1083 § 2. Według tego przepisu konferencja episkopatu ma prawo ustalić wyższy wiek do godziwego zawarcia małżeństwa.

⁴⁶ Por. J. OWOR, *Canonical discipline on mixed and disparate marriages and the challenges in their practice*, „Annuario Iuris Canonici. Commentarii annales ad Ius Canonicum spectantes” 2 (2015), s. 57.

⁴⁷ J. BEAL, *Commentary on canon 1062*, s. 1347.

⁴⁸ J. ALONSO PÉREZ, *La celebrazione del matrimonio canonico di coloro che hanno formalizzato una convivenza non matrimoniale civilmente riconosciuta*, „Ius Ecclesiae” 23 (2011), s. 713.

Konsens małżeński jest aktem woli, który tworzy między małżonkami wspólnotę partnerską całego życia i który ze swej natury jest wyłączny i wieczysty⁴⁹. Aby wyrazić ważną zgodę, osoba musi posiadać wystarczającą dojrzałość intelektualną i emocjonalną, aby docenić i przyjąć na siebie odpowiedzialność za zobowiązania życiowe i dojrzałość fizyczną, by móc skonsumować małżeństwo przez stosunki seksualne. Nawet starożytne społeczeństwa uznawały, że wiek chronologiczny danej osoby jest ważnym wskaźnikiem osiągnięcia zarówno intelektualno-emocjonalnej, jak i fizycznej dojrzałości. Tak więc, aby zapobiec często szkodliwym skutkom, jakie małżeństwa zawierane w młodości mają dla małżonków, ich dzieci i dla dobra wspólnego, społeczeństwa, w tym Kościoła, od dawna określano minimalny wiek zawierania małżeństw⁵⁰. W prawie rzymskim minimalny wiek do małżeństwa wynosił czternaście lat dla mężczyzn i dwanaście lat dla kobiet. W tym wieku bowiem większość ludzi młodych osiągała dojrzałość biologiczną⁵¹.

W pierwszych wiekach istnienia Kościoła można zauważyć wyraźny wpływ w tym względzie zwyczajów i prawa lokalnego, tak np.: w prawie izraelskim dolną granicę wieku przy zawieraniu małżeństwa stanowi, wiek dla dziewcząt lat 12, a dla chłopców 13, w prawie ateńskim 15 dla dziewcząt i 18 dla chłopców. W prawie rzymskim natomiast wiele sporów wywoływał problem, jaki wiek jest właściwy dla zawarcia małżeństwa. Spory rozstrzygnął dopiero Justynian stwo- rzywszy domniemanie prawne, że dziewczęta po skończonym 12 roku

⁴⁹ Por. 1055 § 1 i 1057 § 2.

⁵⁰ Kościół nigdy nie nauczał, że dojrzałość jest mierzona jedynie w latach, ani nie głosił, że osiągnięcie pewnego wieku gwarantuje dojrzałość. Jednak dojrzałość w sensie fizycznym, związanym z wiekiem – w ostatnich dziesięcioleciach – zaczęła oznaczać mniej niż kiedyś. Wewnętrzne, emocjonalne i relacyjne możliwości osoby zaczęły znaczyć więcej, co znajduje odzwierciedlenie w nauczaniu magisterium, czy w KPK z 1983 r. R. GEISINGER, *On the Requirement of Sufficient Maturity for Candidates to the Presbyterate (c. 1031 § 1), with a Consideration of Canonical Maturity and Matrimonial Jurisprudence (1989-1990)*, Roma 1999, s. 237.

⁵¹ J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, edited by J. Beal, New York 2000, s. 1283.

życia, a chłopcy po 14 są dojrzały do małżeństwa, niezależnie od tego, kiedy rzeczywiście nastąpiło biologiczne dojrzewanie. Wychodził on z założenia, że rozwój fizyczny idzie w parze z rozwojem psychicznym, wymaganym do zawarcia małżeństwa⁵². Ponieważ cesarz był bardziej aktywnie zaangażowany w życie Kościoła na Wschodzie niż na Zachodzie, prawo kanoniczne Wschodu włączyło w swój porządek wiele konstytucji cesarskich. W ten sposób prawne dojrzewanie, a nie faktyczne, stało się minimalnym wiekiem zawierania małżeństw w Kościołach Wschodnich⁵³. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. postanawia, że nie może zawrzeć ważnego małżeństwa mężczyzna przed ukończeniem szesnastego roku życia i kobieta przed ukończeniem czternastego roku⁵⁴. Natomiast konferencja episkopatu ma prawo ustalić wyższy wiek do godziwego zawarcia małżeństwa⁵⁵.

Podczas procesu rewizji Kodeksu sugerowano podniesienie minimalnego wieku do małżeństwa, aby oszczędzić młodym ludziom dramatu rozwodu, który, jak pokazuje doświadczenie, często jest losem młodocianych małżeństw, oraz aby dostosować prawo kościelne do miejscowego prawa cywilnego. Sugestie te zostały jednak odrzucone, ponieważ uważano, że Kodeks Kościoła powszechnego nie powinien stanowić prawa w świetle warunków panujących tylko w niektórych regionach i ponieważ małżeństwo jest naturalnym prawem, z którego korzystanie nie powinno być nadmiernie ograniczane. W ramach rozwiązania kompromisowego Kodeks upoważnia konferencje biskupie do ustanowienia dla ich terytoriów wyższego minimalnego wieku do zawarcia małżeństwa niż ten określony w Kodeksie. Jednak ten wyższy wiek nie wpływa na ważność małżeństwa, a jedynie na jego godziwość (legalność)⁵⁶.

⁵² M. ŻUROWSKI, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Katowice 1987, s. 146.

⁵³ J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, s. 1283.

⁵⁴ Kan. 1083 § 1.

⁵⁵ Kan. 1083 § 2.

⁵⁶ „Communications” 9 (1977), nr 2, s. 360; por. P. BONNET, *Le presunzioni legali del consenso matrimoniale canonico in un occidente cristianizzato*, Milano 2006, s. 169-170; por. W. GÓRALKI, *Kanoniczne przeszkody małżeńskie – zarys*

Ustalenie wyższego wieku do małżeństwa oznacza przeszkodę, która czyni małżeństwo nielegalnym (niegodziwym), ale nie unieważnia go. Ponieważ przepis ten stanowi wyjątek od prawa, które stanowi, że tylko najwyższa władza kościelna może ustanawiać przeszkody⁵⁷, należy go interpretować ściśle⁵⁸. Tak więc, żadna władza kościelna poniżej poziomu konferencji episkopatu nie może ustanowić wyższego wieku do małżeństwa niż ten, który został ustalony przez Kodeks. Jeśli jednak istnieją wystarczające dowody na niedojrzałość nupturientów, ordynariusze miejscowi mogą zakazać zawierania poszczególnych małżeństw do czasu, aż młodzi ludzie wykażą się wymaganą dojrzałością⁵⁹.

Wydanie własnego obrzędu zawarcia małżeństwa jest następną kompetencją normą konferencji episkopatu w dziedzinie małżeństwa. Owa kompetencja dotyczy liturgicznej formy małżeństwa, która obejmuje formę prawną wyrażenia i przyjęcia zgody⁶⁰. Według kan. 1120 „konferencja episkopatu może opracować własny obrzęd zawierania małżeństwa, wymagający zatwierdzenia przez Stolicę Świętą, odpowiadający miejscowym i ludowym zwyczajom, przystosowanym do ducha chrześcijańskiego, z zachowaniem jednak prawa, by asystujący, obecny przy zawieraniu małżeństwa, zapytał nupturientów, czy wyrażają zgodę i tę zgodę przyjął”.

Liturgiczna rola konferencji biskupich nie ogranicza się do przygotowywania i opublikowania w języku narodowym wersji wydań typicznych rytuału małżeństwa⁶¹. Mogą one również przygotowywać własne obrzędy małżeństwa, które uwzględniają i dostosowują zwyczaje i praktyki swoich kultur w duchu chrześcijańskim. Być może

problematyki, „Ius Matrimoniale” 26 (2015), nr 4, s. 39; zob. P. BONNET, *Le presunzioni legali del consenso matrimoniale canonico*, s. 169-170.

⁵⁷ Kan. 1075 § 2.

⁵⁸ Kan. 18.

⁵⁹ J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, s. 1284.

⁶⁰ Por. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 217.

⁶¹ „Do konferencji biskupów należy wierne przygotowywanie tłumaczeń ksiąg liturgicznych na języki narodowe, po dokonaniu odpowiednich akomodacji w określonych granicach (...) po potwierdzeniu przez Stolicę Świętą”. Kan. 838 § 3.

żadna instytucja ludzka nie jest tak ściśle związana z kulturą jak małżeństwo. To upoważnienie do inkulturacji obrzędu małżeństwa pochodzi z konstytucji *Sacrosanctum Concilium*⁶². Odzwierciedla ono pragnienie Kościoła do zachowania i wspierania tych elementów dziedzictwa kulturowego, które „nie wiążą się nierozzerwalnie z za-bobonami i błędami”⁶³. Chociaż konferencje biskupie mogą dostosowywać słowa, za pomocą których małżonkowie wyrażają zgodę, ich inkulturowane rytuały muszą zachować wyrażenie zgody w obecności asystującego ministra. Podobnie jak wszystkie księgi liturgiczne, te partykularne rytuały małżeństwa nie mogą być używane, dopóki nie otrzymają *recognitio* Stolicy Apostolskiej⁶⁴.

Kolejną normą kompetencją konferencji episkopatu w problematyce małżeństwa jest określenie sposobu dokonywania zapisu małżeństwa w księdze zaślubionych. Zgodnie z kan. 1121 § 1 „Po zawarciu małżeństwa, proboszcz miejsca zawarcia lub jego zastępca, chociażby żaden z nich przy nim nie asystował, powinien jak najszybciej zapisać w księdze zaślubionych nazwiska małżonków, osoby asystującej i świadków, a także miejsce i datę zawarcia małżeństwa, w sposób określony przez Konferencję Episkopatu lub przez biskupa diecezjalnego”.

Ponieważ małżeństwo jest wydarzeniem publicznym, które ma wpływ na status małżonków w Kościele i w społeczeństwie, ważne jest, aby istniał rejestr publiczny, na podstawie którego można udowodnić fakt celebracji ślubnej. Każda parafia powinna posiadać księgę małżeństw⁶⁵. Odpowiedzialność za dopilnowanie, aby każde małżeństwo zawarte w granicach parafii zostało zarejestrowane, spoczywa

⁶² CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio de sacra Liturgia: *Sacrosanctum Concilium* (4 Decembris 1963), nr 77, „Acta Apostolicae Sedis”, 56 (1964), s. 97-138, tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 48-78, (dalej: SC); por. J. MARTÍN DE AGAR, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 217.

⁶³ SC, nr 37; J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, s. 1339.

⁶⁴ Kan. 838 § 3; por. J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, s. 1339.

⁶⁵ Kan. 535 § 1.

ostatecznie na proboszczu (lub tym, kto go zastępuje), nawet jeśli nie asystował przy małżeństwie⁶⁶. Proboszcz i jego zastępca są odpowiedzialni za zapisanie małżeństwa celebrowanego według zwyczajnej formy kanonicznej (kan. 1108) lub formy nadzwyczajnej (kan. 1116), nawet jeśli w ostatnim przypadku komunikuje o tym kapłan lub diakon, jeśli był obecny, czy małżonkowie i świadkowie, którzy winni to uczynić jak najszybciej. Małżeństwo zawarte za dyspensą od formy kanonicznej (i fakt udzielenia dyspensy) jest rejestrowane w kurii, w której dyspensą została udzielona, a także w parafii strony katolickiej, której proboszcz przeprowadził dochodzenie przedślubne⁶⁷. Po zawarciu małżeństwa w księdze małżeństwa należy zapisać nazwiska małżonków, osoby asystującej i świadków, a także miejsce i datę zawarcia małżeństwa⁶⁸. Konferencja biskupów lub biskup diecezjalny może udzielić dodatkowych wskazówek dotyczących tego, co ma być wpisane do rejestru i w jaki sposób ma to być zrobione. Ponieważ księga małżeństw rejestruje wydarzenia publiczne, które wpływają na status osób, małżonkowie i inne zainteresowane strony mają prawo do otrzymania autentycznej kopii danych ich dotyczących, które są zarejestrowane w wymienionej księdze⁶⁹. Autentyczna kopia wpisu do rejestru małżeństw jest publicznym dokumentem kościelnym, który w pełni dowodzi, że małżeństwo zostało prawomocnie zawarte⁷⁰.

Ostatnią z fakultatywnych norm kompetencyjnych w zakresie sakramentu małżeństwa jest możliwość wydania przepisów przez konferencję episkopatu w sprawie udzielania dyspensy od formy zawarcia małżeństwa, o czym prawodawca mówi w kan. 1127 § 2, którego brzmienie jest następujące: „Jeśli poważne trudności nie pozwalają zachować formy kanonicznej, ordynariusz miejsca strony katolickiej ma prawo dyspensować od niej w poszczególnych przypadkach, po

⁶⁶ J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, s. 1340.

⁶⁷ Por. P. PINTO (red.), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, wyd. 2, Città del Vaticano 2001, s. 667; por. J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, s. 1340.

⁶⁸ Por. kan. 1121 § 1.

⁶⁹ Kan. 487 § 2.

⁷⁰ Kan. 1540 § 1; 1541. J. BEAL, *Commentary on canon 1083*, s. 1340.

poradzeniu się jednak ordynariusza miejsca zawarcia małżeństwa, z zachowaniem – i to do ważności – jakiejś publicznej formy zawarcia. Do Konferencji Episkopatu należy określić normy, według których byłyby udzielana dyspensa w jednolity sposób”.

Kan. 1127 podaje zasady dotyczące obowiązku zachowania formy kanonicznej (kan. 1108) przy zawieraniu małżeństw mieszanych z jednej strony dla zapewnienia wolności religijnej, a z drugiej – dla uznania ważności sakramentu małżeństwa w Kościołach wschodnich niekatolickich. Jeśli chodzi o małżeństwo strony katolickiej ze stroną niekatolicką – z wyjątkiem małżeństwa ze stroną należącą do Kościoła wschodniego, tzn. prawosławnego – należy zachować formę przewidzianą w kan. 1108. Natomiast w przypadku małżeństwa strony katolickiej ze stroną prawosławną, to forma kanoniczna obowiązuje tylko do godziwości. Do ważności wymagany jest tylko udział świadka urzędowego katolickiego (biskup, kapłan, diakon, por. kan. 207 § 1; 1008; 1009 § 1) lub niekatolickiego, bez świadków zwykłych. Nie wystarcza obecność bierna świadka urzędowego, dlatego że norma prawna wymaga jego „interwencji”, tzn. aktywności. Ponadto Kościoły wschodnie niekatolickie wymagają do ważności nie tylko obecności kapłana, lecz także jego błogosławieństwa. Zakazana jest obecność symultaniczna szafarza katolickiego i niekatolickiego, jak również sukcesywna celebrowanie małżeństwa wobec szafarza niekatolickiego dla powtórzenia lub odnowy zgody. Ordynariusz miejscowy strony katolickiej może ważne udzielić dyspensy od obowiązku zachowania formy kanonicznej, jeżeli zaistnieją poważne motywy bądź poważne trudności związane z zachowaniem formy kanonicznej (kan. 90 § 1) po wysłuchaniu opinii (kan. 127 § 2, n. 2) ordynariusza miejscowego, na którego terytorium będzie zawierane małżeństwo bez formy kanonicznej, w celu zapobieżenia zgorszeniu. Mimo udzielonej dyspensy od formy kanonicznej do ważności małżeństwa mieszane strony powinny zachować jakąś formę publiczną zawarcia małżeństwa, czyli społecznie uznawaną bądź religijną, bądź świecką, tzn. ustawową bądź zwyczajową. Normy szczegółowe dotyczące udzielania

dyspensy od formy zawarcia małżeństwa mieszanego wydają konferencje biskupów⁷¹.

Wnioski

1. Konferencje episkopatu w oparciu o normy kompetencyjne zawarte w KPK winny ustalić lub, o ile uznają to za zasadne, wykorzystać możliwość ustalenia norm dotyczących się problematyki małżeństwa.
2. Warto dokonać rozeznania miejscowych warunków, i gdy istnieją racjonalne przesłanki, wydać normy dla swego terytorium w oparciu o kodeksowe normy fakultatywne w obrębie tematyki małżeństwa.
3. Ze stosunkowo długiej perspektywy obowiązywania Kodeksu i różnych zmian w Kościele i społeczeństwie, należy dokonać refleksji nad dotychczasowym prawodawstwem konferencji episkopatu wydanym na podstawie kodeksowych norm kompetencyjnych, a kiedy okaże się to konieczne lub pożyteczne, dokonać zmiany określonych przepisów.
4. Partykularne rytuały małżeństwa winny uwzględniać, jeśli jest to odpowiednie i pożyteczne, elementy miejscowej pobożności ludowej.

⁷¹ W. GÓRALSKI, *Komentarz do kan. 1127*, w: J. KRUKOWSKI (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. III. 2. Ks. IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, Poznań 2011, s. 334-335. Powodem konsultacji obu ordynariuszy miejsca wymienionych w kan. 1127 § 2 jest fakt, że to miejscowy ordynariusz, na którego terytorium małżeństwo mieszane faktycznie jest zawierane, wie lub łatwiej może posiąść wiedzę o tym, czy zawarcie kanonicznego małżeństwa w formie niekanonicznej niesie ze sobą ryzyko zgorzenia lub innych niedogodności, których należy unikać. W każdym przypadku ordynariusz miejsca musi wskazać w momencie udzielania dyspensy konkretną formę publiczną, w której małżeństwo ma być zawarte, dla jego ważności. Wydaje się, że może on określić jakąś formę publiczną inną niż te wskazane przez konferencję episkopatu, ponieważ kan. 1127 nie ogranicza możliwości ordynariusza w tej kwestii, pod warunkiem, że faktycznie wskaże on formę publiczną, która jest wymagana *ad validitatem*. R. NAVARRO VALLS, *La forma jurídica del matrimonio*, „Revista Española de Derecho Canónico”, 39 (1983), nr 114, s. 507.

5. Ważne jest dostosowanie norm dotyczących się małżeństwa (w granicach prawa i kompetencji konferencji episkopatu) do miejscowych warunków i mentalności.
6. Przepisy wydane na bazie kodeksowych norm fakultatywnych, mogą być wydane *ad experimentum*, w celu sprawdzenia ich funkcjonowania w praktyce.

The legislative competences of the Episcopal Conference concerning the issues of marriage as included in the Code of Canon Law of 1983

Summary

The aim of the article is to discuss the Bishop's Conference's publication of new standards concerning the issues of marriage, which complement the Code of Canon Law. The first part of the article focuses on the legislative power of the Episcopal Conference. The second part concerns the problem of the legislative competences of the Episcopal Conference concerning the issues of marriage as included in the Code of Canon Law of 1983. The third and the fourth parts reveal the obligatory and optional legislative competences of the Episcopal Conference in the sphere of marriage as presented in the CIC. The article ends with conclusions and bibliography.

Słowa kluczowe: Kodeks prawa kanonicznego, narzeczeni, prawo partykularne, małżeństwo, konferencja episkopatu

Key words: Code of Canon Law, fiancés, particular law, marriage, episcopal conference

Nota o autorze

Ks. Jerzy Adamczyk – doktor habilitowany prawa kanonicznego, wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu.